

За транскрипцията на староскандинавски имена в българския език

ВЛАДИМИР НАЙДЕНОВ

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

On the Transcription of Old Norse Names in Bulgarian

The present article discusses different approaches to transcribing Old Norse into Bulgarian. It is argued that the transcription of Old Norse names and terms ought to be based on its generally accepted reconstructed pronunciation, which is expressed by the standard normalized orthography of Old Norse and is believed to have been used, roughly, in the late 12th and early 13th century. The article surveys the main current problem areas in the transliteration and transcription of Old Norse into Bulgarian, suggests solutions to the issues at hand and, using examples from published literature in Bulgarian, discusses alternative approaches that reflect, inter alia, Modern Icelandic, Norwegian, Swedish, Danish and English influences. It explores the causes of these influences, which are shown to be rooted in the historical development and other characteristics of the respective languages.

Староскандинавският език, наричан също старонордски¹ (дат. oldnordisk, исл. forn norræna, норв. и фар. norrønt, шв. fornordiska, англ. Old Norse, нем. Altnordisch, ст.ск. dǫnsk tunga и т.н.) в широк смисъл е общо название на северногерманските диалекти, говорени приблизително от осми до около средата на четрнадесети век (най-късно)² в Скандинавия и в областите, заселени от скандинавци през Епохата на викингите. В по-тесен смисъл, терминът може да се отнася до западната подгрупа на тези диалекти, включваща езика на Норвегия и на заселените от норвежци области извън Скандинавия, на първо място Исландия (именно тази словоупотреба преобладава в Норвегия и в Дания). Това ограничаване на значението на термина до онези диалекти, за които би бил по-точен терминът „западен староскандинавски“ (шв. fornvästnordiska, англ. Old West Norse), е свързано и с фокусирането на изследователското внимание върху тях; то пък от своя страна се дължи на изключителното изобилие и значение преди всичко на староисландските документи като източник за езика, литературата, културата и историята на ранните скандинавци въобще. Именно на староисландската разновидност на староскандинавския са написани Едите и сагите – ключови паметници на общоскандинавското, а и общочовешко културното наследство и безценен източник за митологията, културата и ранната история на скандинавските народи. Тъкмо староисландският се използва обикновено и в езикознанието като „представител“ на ранното северногерманско езиково състояние (това е оправдано и от относителната му архаичност, въпреки отделни иновации, в сравнение с останалите северногермански диалекти през същото време). При това, въпреки някои отделни диалектни разлики, староисландският се приема за практически идентичен на най-ранното състояние на норвежкия език (старонорвежки). При привеждане на думи, съставяне на речници и

издаване на текстове на староисландски е прието да се използва нормализиран правопис, отразяващ произношението приблизително от края на XII и началото на XIII век – вж. напр. Якобсен (2013). Именно за тази „стандартна“ форма на староскандинавския език ще става дума и в настоящата статия.

С оглед на богатото староскандинавско историческо и литературно наследство и на нарастващия интерес към него е разбираемо, че все по-често в публикации на български възниква необходимост от транскрипция на староскандинавски собствени и нарицателни имена. Тази задача обаче е свързана с редица проблеми, които водят до изключителна несистематичност и вариация в транскрипциите. Това съвсем не се дължи само на отсъствието на официално публикувана единна норма или набор от препоръки за транскрипция от страна на един или няколко специалисти в областта – нещо, което още предстои да се разработи дори за живите скандинавски езици – както и на липсата даже на някаква неписана конвенция, около която да има частичен негласен консенсус. Към тези два негативни фактора се добавят и такива, които са специфични за староскандинавския: първо, с някои ценни изключения, извършващият транскрипцията най-често нито владее езика-източник, нито дори е осезаемо запознат с фонетичната му и фонологична системи (а и за съжаление твърде рядко прибегва до консултация със специалисти в областта); второ, оригиналът (когато става въпрос за превод) или използваният източник обикновено е на език, различен от староскандинавски. Езикът-посредник може да бъде чужд на северногерманския ареал (напр. английски) или да бъде съвременен северногермански език (норвежки, шведски, датски, съвременен исландски). И в двата случая обаче той неизбежно повлиява на звуковия облик на транскрибираното име не само поради елементарното прилагане на правилата на неговото произношение от транскрибиращия, но и чрез частичната графична, фонологична и морфологична адаптация, която е била внесена още в текста-източник.

Тази ситуация е свързана не само с факта, че староскандинавският (както бе дефиниран по-горе) е мъртъв език, но и с това, че той се възприема като част от историческото и културно наследство на всички народи, говорещи на северногермански езици. Поради това във всеки един от тях съществува система от традиционни правила за предаване и „одомашняване“ на староскандинавски имена, която отразява междудиалектните съответствия в староскандинавския и историческите преходи в дадените езици. Особено характерно се проявява това в случая със съвременния исландски, който в морфологично и синтактично отношение се отличава много малко от староисландския, но именно в звуковия си строеж е претърпял изключително осезаеми промени, които съвсем слабо се проявяват в правописа. За повечето от тези проблеми все още най-често няма ясно съзнание и обикновено някоя от съществуващите адаптации просто интуитивно се приема за „правилна“, а друга за „неправилна“ – напр. норвежката за сметка на английската или новоисландската за сметка на норвежката.

Ситуацията, при която имената на едни и същи личности или реалии се транскрибират по различен начин в зависимост от „националния“ контекст или от езика на оригинала, трябва да се окачестви като неуместна най-малкото поради потенциала за объркване.³ Приемаването на някое от съвременните национални произношения и норми за адаптация като основа на транскрипцията на староскандинавския също би било както фактически подвеждащо по отношение на действителното произношение през съответния период, така и пристрастно поради символичното „монополизиране“ на скандинавското културно наследство, което включва общата митология и споделената

история през Епохата на викингите. Още по-очевидно странно е значителни звукови иновации, характерни само за един език, а често и протекли сравнително късно, да се появяват в транскрипцията на имена, далеч по-тясно свързани с друга националност. Към това може да се добави и аргументът, че староскандинавският език е значим преди всичко не просто като ранна форма на някой отделно взет съвременен език, а като „класически език“ на една от традиционните културните сфери на човечеството, така че, подобно на латинския и старогръцкия език, заслужава да се третира като самостоятелно явление, отделно от своите съвременни наследници.⁴ С оглед на гореизложеното смятам, че най-уместният подход към проблема е използването на специализирана система за транскрипция на староскандинавския език, съобразена именно с неговия звуков строеж. Отделен е въпросът, че в редица случаи има потенциал за истински дилеми или поне колебания, доколкото име на личност или реалия, отнасяща се към ранната история на дадена страна, може с известно основание да се предаде било според нейната съвременна форма на езика на страната, било според староскандинавската форма, която всъщност се е използвала през дадения период. В много случаи обаче личността или реалията могат да се смятат за „принадлежащи“ в сравнима степен на няколко различни нордски страни, така че една неутрална форма явно е за предпочитане.⁵

Като рядък и толкова по-ценен пример за такъв подход в българските публикации през последните десетилетия следва да се изтъкнат транскрипциите в преводите на староисландска литература от Михаил Минков (1989, 2002). Въпреки че между двете публикации има известни разлики в конкретния подход към предаването на имената, и двете са последователно ориентирани към староскандинавските езикови факти, а транскрипциите, въпреки отделни спорни моменти, за които ще стане дума по-долу, като цяло са много добре обосновани от езиковедска гледна точка. По тази причина препоръчваните оттук нататък в тази статия начини за транскрибиране най-често съвпадат с използваните в трудовете на Минков, освен където изрично е посочено друго. Другият последователно и компетентно прилаган подход към въпроса в по-новите издания на български език е възприетият от Айгир Сверисон, в чиито публикации староскандинавските имена се транскрибират изцяло въз основа на съвременното исландско произношение. Това несъмнено може да се мотивира с извънредно важната роля на Исландия за староскандинавската литература, както и с консерватизма на исландския език извън сферата на фонетиката и фонологията, но все пак намирам този вариант за по-малко уместен поради съображенията, които вече бяха изложени подробно по-горе. Впрочем не е изненадващо, че именно при тези двама автори транскрипциите са най-систематични и ясно мотивирани, тъй като само или почти само те превеждат староскандинавски текстове на български език директно от езика на оригинала (бил той със старо- или новоисландски правопис).

С оглед на този проблем, целта на настоящата статия е да изложи някои основни и безспорни факти за исторически реконструираното произношение на староисландския език и за неговото съотношение с общоприетата графично стандартизирана норма⁶ и да посочи и обсъди някои от препоръчителните, възможни и реално срещани транскрипции на дадените фонеме. Всички примери са засвидетелствани в публикации, освен когато изрично е посочено друго; списък на източниците на примерите е приведен в библиографията. По-подробни изложения на фактите могат да се открият например в историческите обзори на Ауртнасон (2011: 3–34, 2005: 313–425), Бьодварсон (1996: XIV–XVII), в Торп и Викьор (2000), Хауген (2006), Бандле и др. (2003), Стеблин-Каменски (2002), Хансен и др. (1975), Ивершен (1973) и т.н. Тъй като е желателно тази информация да може да бъде от практическа

полза като ориентир, включително за тези, които не са запознати предварително с необходимите правила за преход от графемни към фонемни, изложението ще изхожда от графемната, а не от фонемната структура (ср. подхода в Андрейчин и Вългенов 1974, в частност за латински и старогръцки).

Предварително следва да посочим някои от основните критерии, по които е обичайно и уместно да се преценява адекватността на определена транскрипция (ср. Данчев 2010):

1. Съответствие с фонетичната реализация в езика-източник
2. Съответствие с фонологичните опозиции в езика-източник
3. Съответствие с правописа на езика-източник (елементи на транслитерация)
4. Съобразяване с особеностите на езика-приемник
5. Съобразяване с традицията за предаване на дадени елементи в езика-приемник

В изложението по-нататък ще се позовавам на тези фактори. Те нерядко влизат в противоречие помежду си, така че между тях се налага да се правят компромиси, което неизбежно оставя място за известна субективност и вариация при избора на приоритети.

Като цяло староисландският правопис отразява произношението на езика по времето на своето установяване по прост, интуитивен и логичен начин (това важи особено за нормализирания такъв, но остава до голяма степен вярно, дори и ако вземем предвид реалната практика и вариация в ръкописите). В това няма нищо изненадващо, доколкото става дума за език през първоначалния период, непосредствено следващ установяването на писмеността му; нерегулярностите и усложненията в отношенията между графемни и фонемни, които откриваме в съвременните езици с дълга писмена традиция, каквито са шведският, датският и новоисландският, обикновено са резултат от езиковите промени, настъпили в хода на историите на тези езици. В случая употребата на латинската азбука първоначално отговаря на произношението на буквите в средновековния латински, което е доста близко до конвенционалното българско (не английско) произношение на латинските букви.

Графемите, обозначаващи фонологично кратки гласни, в нормализирания староисландски правопис се характеризират най-често с отсъствието на диакритичния знак „остро ударение“. Тези от тях, които имат преки паралели в стандартната латинска азбука, почти винаги са се произнасяли като в латинския (изключение е графемата <u>, за която вж. по-долу). Това означава, че графемите <a>, <e>, <i>, <o>, <u> се произнасят приблизително като /a/, /e/, /i/, /o/, /u/, и могат да се предават с българските <a>, <e>, <i>, <o>, <u>. В съвременния исландски език това положение в общи линии се запазва с изключение на факта, че историческото кратко /u/ е преминало в ненапрегната предна закръглена гласна /y/, която на български се идентифицира с [ju]/[jʉ], в правописа <ю> (ср. напр. транскрипцията на немското Müller като Мюлер). Това виждаме отразено в транскрипции като „тюрс“ за þurs, Хетлюланд за Helluland, Щуртлюсон за Sturluson, Гвюдридур за Guðríður и Дагюр, Мадюр за Dagr, Мадр („ден“ и „мъж“, но в случая като названия на руните, обозначаващи съгласните /d/ и /m/, с по-късна епентетична гласна /u/, за която вж. по-долу). Фактът, че гласната е малко по-отворена от [y], се проявява в рядката транскрипция Стърдълъосон за Sturluson; този вариант обаче прави невъзможно изразяването на фонологичния контраст между /y/ и

гласната /œ/, изразена в новоисландския правопис от <ö>. В съвременните норвежки и шведски езици се проявява ефектът от т.нар. изместване на гласните (норв. vokalforskyvning, шв. vokalförskjutning), настъпило след староскандинавския период; впрочем, както ще видим, неговото въздействие е по-осезаемо при дългите гласни. В резултат на тази верижна звукова промяна на графемата <o> и на историческото /o/ може, макар и сравнително рядко, да отговаря произношение с гласната /u/, а на графемата <u> и на историческото /u/ най-често съответства централна или още по-предноезична гласна /ɥ/. Това виждаме отразено в транскрипции като Сигюрд за Sigurðr, Стюрлюсон за Sturluson и Гюторм за Guttormr.

В резултат на преглас староисландският език се характеризира и с някои по-маркирани гласни, които нямат съответствие и конвенционален графичен израз в латинския, поради което за тях се е наложило въвеждането на нови графемни или новото приложение на стари такива. Сред графемите, обозначаващи кратки гласни, такива са:

1. <y>: обозначава затворената предна закръглена гласна /y/, по правило резултат от преглас на гласната /u/ под влиянието на /i/ или /j/ в следващата сричка, много по-рядко на /i/ под влиянието на /w/ (с което графемата се връща към класическата си старогръцка стойност, която е налице и в съвременния немски правопис)

2. <ø>: обозначава средно отворена предна закръглена гласна /ø/, по правило резултат от преглас на гласната /o/ под влиянието на /i/ или /j/ в следващата сричка, много по-рядко на /e/ под влиянието на /w/.

3. <ɔ>: обозначава отворена задна закръглена гласна /ɔ/, резултат от преглас на гласната *a под влиянието на /u/ или /w/ в следващата сричка.⁷

Тук можем да споменем и графемата <ę>, обозначаваща отворена предна гласна фонема /æ/, резултат на преглас на *a под влиянието на /i/ или /j/. Кратката фонема /æ/ обаче рано съвпада с фонемата /e/, оттам и стандартната староисландска форма *gestr* вместо **gęstr* или **gæstr*.

Що се отнася до <y>, общоприето е, че изразяваната от нея фонема /y/ се възприема от носители на български като „ю“ (/ju/ или /u/ с предходно смекчение на съгласната) и по тази причина се предава с <y> при транскрипция на най-различни езици (немски, френски, турски, унгарски, фински, както и континенталните скандинавски езици). От само себе си се разбира, че същото решение следва да се приложи и за староскандинавския. Въпреки това нередко се срещат транскрипции с <i>, които се дължат на две причини. Първо, в новоисландския (вероятно ок. XVI век – Шулта 2003б: 1087) тази фонема е загубила закръгленото си произношение и в резултат изцяло е съвпаднала с фонемата /i/, от която се различава само графично. Второ, в английски и в ред романски езици графемата <y> в повечето позиции се произнася идентично на <i>, като обозначение на фонемата /i/ или /ɪ/. В резултат срещаме транскрипции като Икдраситл за Yggdrasill, Имир за Ymir (в съвр. исл. обикновено Ymir със затворена гласна), Гилви за Gylfi под влияние на новоисландски, Тригвасон за Tryggvason, Игдрасил за Yggdrasill, Сигни за Signý, Сигтриг за Siggtryggr, Инглинги за Ynglingar, Хедеби за Heiðabýr, Тиркир за Tyrkir.

Що се отнася до <ø>, отново общоприето е незатворени предни закръглени гласни от типа на /ø/, каквито съществуват във вече посочените езици, да се предават графично на български с <йо> или <ьо> съобразно с правилата за дистрибуцията на

тези две графемни съчетания. Тази гласна по правило не е източник на проблеми, тъй като не е подложена на значителни звукови промени в историята на северногерманските езици, макар че потенциално би могла да се замени от <o> в английски източник и съответно да получи неправилна българска транскрипция. В новоисландския функция на графемата <ø> се поема от <ö>, за която виж по-долу.

Закръглената отворена гласна /ɔ/, обозначаваема от графемата <ɔ>, може да се опише популярно като промеждутъчна между „a“ и „o“. Подобна гласна съществува днес в британското произношение на английския език (напр. /ɒk/ за *rock*) и в този случай се предава на български с <o> (транскрипцията на новоперсийския език би могла да послужи за контрапример, но решението там е мотивирано от фонологични фактори). Като се добавят съображения за графичния облик на гласната (<o> с добавен диакритичен знак) и за по-нататъшното ѝ развитие в различни северногермански езици (обикновено към закръглена гласна, била тя задна като в дат. *lov* ‘закон’, норв. *osp* ‘трепетлика’ или предна като в дат. *børn* ‘деца’, шв. и исл. *örn* ‘орел’), транскрипцията с <o> изглежда най-подходяща.⁸ Същото важи и ако допуснем, както напр. Ауртнасон (2005, 2011: 7), малко по-затвореното произношение /ɔ/. Тук обаче възникват няколко проблема. Първо, в исландския език сравнително рано реализацията на тази фонема се е изместила напред, регулярно преминавайки в полуотворена предна закръглена гласна /œ/, която се предава от графемата <ö>, подобно на немския и шведския език. С това тя съвпада с историческото /ø/. Тази промяна започва да се проявява в ръкописите от Исландия още през първата половина на XIII век (Шулте 2003а: 887). Най-вече по технически причини графемата <ɔ> се замества от <ö> дори в някои, особено по-стари, издания, които иначе се придържат към стандартни староисландски форми. Най-сетне, под влияние на правописа и произношението на съвременния исландски език, при предаването на староисландски имена в източноскандинавските езици фонемата /ɔ/ (<ɔ>) също нерядко се предава от /ø/ (<ö>, <ø>), напр. шв. *Högne, Völsungar, Ragnarök* и дат. *Høgne, Völsunger* (но норв. *Hogne, Ragnarok, Volsunger*; и на трите езика *Bifrost*). Всичко това обяснява честотата на транскрипции като *Рагнарьок* за *Ragnarök* (мотивирано и от варианта *Ragnarøkkr*), *Биврьост* за *Vifrost*, *Льогур* за *Lög* („море, езеро, вода, течност“, но в случая название на руната, обозначаваща /l/), *Хьодур* за *Höðr*, *Хьогни* за *Högni*, *Вьолсунги* за *Völsungar*, *Вьолуспа(y)* или *Вьолюспа(y)* за *Völuspá*, *Валфьодур* за *Valföðr*. Този подход е обичаен дори в транскрипциите в рускоезичната скандинавистична литература, която иначе доста систематично отразява староисландското произношение.

Както вече бе споменато, дългите гласни най-често се изразяват чрез диакритичния знак „остро ударение“, което се поставя над знаците за съответстващите им кратки гласни. Такъв е случаят с графемите <á>, <é>, <í>, <ó>, <ú>, <ý>. В някои филологически издания същият принцип се използва и за останалите гласни (т.е. за *e/æ*, *ø* и *ɔ*), но вероятно по технически причини преобладава по-„несиметричен“ подход, при който дългата отворена предна закръглена гласна /ø:/ се изразява от лигатурата <œ>, а дългата отворена предна *незакръглена* гласна /æ:/ – от лигатурата <æ>. Ясно е, че фонемите, изразени от тези лигатури, са монофтонги и биха се възприели от носители на български съответно като дълго „йо“ и дълго отворено „е“; затова е неуместно те да се предават механично на български със съчетанията „ое“ и „ае“ – напр. *Sæmundr*, *Траел* за *Bræll* и „ландваетир“ за *landvættir*; дори в Минков (1989) откриваме такава практика, напр. *Хоенир* за *Hœnir*, *Хроерекур* за *Hrœrekr* и *Храесвелгур* за *Hræsvelgr*, докато в Минков (2001) с основание вече е възприет друг подход. Що се отнася до дългия вариант на *ɔ*, той рано съвпада с дългото съответствие на /a/ и поради това в изданията на текстове обикновено не се нуждае от отделно обозначение.

Отдавна установена практика в родната филология е фонологичните контрасти по дължина в чужди езици, които иначе биха могли да се изразят например чрез удвояване на гласната, да не се предават при транскрипция на български.⁹ Няма видима причина тук да се отклоняваме от този принцип¹⁰, така че е логично дългите графемни да се предават по същия начин като кратките си съответствия, които вече разгледахме (т.е. <é>, <í>, <ó>, <ú>, <ý> и <œ> да се транслитерират съответно с <e>, <i>, <o>, <u>, <uo> и <йо>/<ьо>). Специално има смисъл да обърнем внимание само на два по-особени момента:

1. За отбелязване е различаването на една степен на отвореност в повече при дългите предни гласни в сравнение с кратките, доколкото тук отворената предна гласна /æ:/ (или, според Ауртнасон 2005: 7, полуотворената /ɛ:/) се запазва като отделна фонема и се намира във фонологична опозиция спрямо затворената предна гласна /e:/. Опитът с аналогичната гласна между „а“ и „е“ в английския език показва, че отворените предни гласни се възприемат от носители на български език по-скоро като съответствия на българското /e/, а не на /a/ (Данчев 2010: 91–92), а това ще важи в още по-голяма степен за евентуално произношение с /ɛ:/. Тъй като, за разлика от английския, тук няма фонологични аргументи в полза на противоположното решение, най-уместно изглежда контрастът да се игнорира и /æ:/ (<æ>) да се транскрибира идентично на /e:/ (<é>) като <e>. Изборът на „а“ също би довел до съвпадение на фонемите (/æ/ и /a/), а същевременно е очевидно по-неподходящ от перцептивно-фонетична гледна точка.

2. Както споменахме, дългите фонемите /ɔ:/ и /a:/, чиито къси съответствия се изразяват с графемите <ɔ> и <a>, съвпадат сравнително рано; при това в графичен план резултатът от това сливане се изразява като <á>, но във фонетично отношение се смята, че неутрализацията е била в полза на закръгления вариант. Ако, както предложихме по-горе, късото съответствие <ɔ> се предава с българско /o/, най-логично изглежда и дългата фонема да се предава по този начин. Този подход обаче има няколко недостатъци. Първо, нарушава се съответствието с формата на графемата. Второ, не би било оптимално съхранението на фонологичните контрасти, защото твърде много староскандинавски фонемите (/o/, /o:/, /ɔ/, /ɔ:/) биха съвпаднали в българската си транскрипция като <o>, докато <a> би било използвано само като предаване на късото /a/. Трето, може да се предположи, че във фонологично отношение /ɔ:/ все пак се е възприемало от носителите на староскандинавския език и като дълго съответствие на /a/, а закръглеността е била второстепенна, алофонна характеристика – с това можем да сравним алофонната закръгленост в реализацията на дългата гласна /a:/ в съвременния шведски език за разлика от краткото ѝ съответствие /a/. По всички тези причини смятам, че досегашната практика за транслитерация на <á> с българско <a>, прилагана напр. в Минков (1989, 2002) си остава най-уместна.

Въпреки че, както видяхме, оптималното решение на въпроса за транскрипцията на дългите гласни е и най-простото, на практика именно при тяхната транскрипция откриваме огромни вариации, повечето от които се дължат, както обикновено, на звукови промени, настъпили в различни северногермански езици след староскандинавския период. Както и при кратките гласни, откриваме делабиализация на /y:/ под новоисландско или английско влияние (Тир за Түг). Но много по-силно, отколкото при кратките гласни, се проявява споменатото вече норвежко и шведско изместване на гласните, тъй като всъщност то засяга предимно староскандинавските дълги гласни. Става въпрос за верижна промяна, настъпила през средношведския и среднонорвежкия периоди (приблизително от XIV до XVI век, макар и с наченки през

XIII век – Риад 2003б: 1105–1107 и Шулте 2003а,б), при която дългото /a:/ се стеснява до /o:/, а дългото /o:/ до /u:/, докато /u/ и /u:/ (по правило без оглед на дължината) се изместват напред до стойности, близки до [ɯ]. В датския откриваме частичен паралел най-вече на първата „стъпка“ от това изместване, като рефлексът на историческото /a:/ не достига качеството на /o:/ като в шведския, а се отличава чрез по-отворената си стойност /ɔ:/ (впрочем и /o:/ в датския е твърде затворена гласна, което понякога може да доведе до транскрипции, сходни с тези от шведски и норвежки; напр. Летфуд за Letfod). Също само първата стъпка е ясно отразена в правописа на трите скандинавски езика чрез въвеждането на новата графема <ǫ>, докато за продуктите на останалите се запазват старите графемите <o> и <u>. В резултат на тези промени в транскрипциите срещаме Хокон за Hákon (през норвежката традиционна адаптация Håkon) и дори Хоконармол за Hákonarmál, Борд за Bárðr (през норвежката традиционна адаптация Bård), Хардроде за Harðráði, Турвалд за Þórvaldr, Турдис за Þordís (от Þótt), Фруде за Fróði, Свитюд за Svíþjóð, Скюле за Skúli, Бюри за Búri). В някои случаи и самата дължина, обусловила новото качество на гласната, е възникнала едва след староскандинавския период, напр. в Мидгорд за Miðgarðr поради следващото съчетание /rð/. Част от тези случаи могат евентуално да се обосновават чрез позоваване на един вид „наследствено право“ върху имената от норвежката национална история, но това очевидно не важи за Svíþjóð (староскандинавско име на *Швеция*) или за Fróði (легендарен *датски* владетел), нито пък легитимира транскрипцията на Hákonarmál (скалдовото стихотворение „Слово за Хакон“), което е очевидно староскандинавско название с форма за родителен падеж, непозната на съвременния норвежки език дори във вид на реликти.

Още по-обхватни и драматични промени са настъпили при историческите дълги гласни в новоисландския език, и част от тях също намират силно отражение в транскрипциите. Всички незатворени дълги гласни са преминали през процес на дифтонгизация. В резултат графемата <á> в съвременния исландски вече обозначава дифтонга /aw/, графемата <é> обозначава /je/, а <ó> – /ow/ (тези промени са се наложили постепенно през средноисландския период, през XIV и XV век, и са приключили към XVI век, с изключение на дифтонгизацията на /e:/, започнала още от XIII век – Шулте 2003а:887). Предната закръглена фонема /ø:/, изразявана графично чрез <œ>, още през първата половина на XIII век (ibid.), преди дифтонгизацията, е подложена на делабиализация, водеща до сливане с /æ:/ (и до изчезване на графемата <œ> и замяната ѝ с <æ>), което понякога бива отразено в ръкописите, както и в по-стари издания на текстове от това време. Може би на тази иновация се дължи и транскрипцията на Hœnig с Хенир при Минков 2002 (вместо транслитерацията Хоенир от същия автор през 1989), макар че в същото издание са предпочетени и извънредно архаични транскрипции като Фраур за Freyr, за които вж. по-долу. През средноисландския период продуктът на сливането на двете фонемите, гласната /æ:/, наред с останалите незатворени дълги гласни бива дифтонгизирана до /aj/. Всички тези промени намират отражение в транскрипции като Хаукон за Hákon, Хаурфагри за Hárfagri (и в двата случая *норвежки крале*), Баурдур за Bárðr, Няутл за Njáll, „аус“ за áss, Вьолюспау за Vǫluspá, Блауин за Bláinn; скаулд за skald, Оудин за Óðinn (последните две засвидетелствани устно, не в публикация), съотв. *Тоур за Þótt¹¹, Ингоулвур за Ingólfr, Фроуди за Fróði, Соул за Sól; Саймундур за Sæmundr, Снайбьортн за Snæbjorn, Айгир за Ægir (като персонаж от митологията, не съвременното исландско име); Вье за Vé, Йеливаугар за Élivágar.¹²

В староскандинавския език освен дългите гласни е имало и падащи дифтонги, които се изразяват с графемите <ei>, <au> и <eu>. Тяхното произношение донякъде се е

променяло още в хода на староскандинавския период. Изразеният от <ei> дифтонг води началото си от праскандинавския /aj/, но асимилацията по предност е довела до произношението /æj/, а в крайна сметка до отразеното в писмеността /ej/. Що се отнася до <au>, първоначалното праскандинавско произношение е /aw/, но според някои автори то постепенно се е променило в староисландския чрез асимилация по закръгленост на ядрото на дифтонга към втория му компонент, така че се е стигнало до *ow*, т.е. /ɔw/ (вж. Ралф 2003: 710). Това би обяснило както случаите на изписвания с <ou> в ръкописите, така и по-нататъшното развитие в исландския, а може би и в другите скандинавски езици, за които виж по-долу. Така не са неоснователни и транскрипции като <ай> и <ау>, и такива като <ей> и <оу> (вариантът с <оу> досега не е използван); като най-съобразен с графичния облик е уместен и обичайният вариант с <ау> и <ей>, използван напр. от Минков (1989, 2002). Дифтонгът, изразяван от <еу>, е резултат на преглас (изместване напред на учленението) на праскандинавското /aw/ и съответно очакваното му най-ранно произношение е /æy/ (вж. напр. Ралф 2003: 707, макар че той транскрибира отворената гласна като /ɛ/). По-нататък е възможно той да е преминал през етапа /ey/, отразен в правописа, но така или иначе в крайна сметка обикновено се смята, че в класическия староскандинавски той е достигнал произношението /øy/, явно чрез регресивна асимилация по закръгленост. Съобразно с двете хронологически последователни произношения това дава основание съответно за транскрипциите <ею> и <йю>/<ьою>. При този подход качеството на втория компонент от дифтонга ([y], или по-точно [ɥ]) се предава точно, но за съжаление неговият статус на полугласна остава неясен за българския читател и има опасност дори от поставяне на ударението върху него. Затова друга възможност, която намирам за по-приемлива, е да се пожертва точността при качеството на дифтонга, за да се изрази несричкообразуващият характер на [ɥ], както вече е прието да се прави при транскрипцията на немския дифтонг [ɔʏ] с <ой> и на норвежкия дифтонг [œɥ] с <йой>. Това води до варианта <йой>/<ьой>, който адекватно запазва закръгленото учленение поне на първия компонент на дифтонга (напр. Фрьойр за Freyr). Вариантът <ей> (напр. Фрейр за Freyr, което може би вече е добило гражданственост) също може да се обоснове с по-голямото съответствие с изписването; честотата на този вариант вероятно се дължи и на произношението в английски и в съвременен исландски, където обичайната делабиализация е довела до съвпадение с <ei>. По-особен е изборът на Минков, който използва транскрипцията с <аю> (напр. Фраюр за Freyr), вероятно за да изрази по-отвореното качество на /æ/ в най-ранната реконструирана реализация /æy/. Както вече споменахме обаче, носителите на български възприемат [æ] по-скоро като /e/, а не като /a/. При това други аспекти на произношението, като например дифтонгът /aj/ > /æj/ > /ej/, не са предадени в също толкова архаичен вид в същите издания.

Влиянията на други езици върху транскрипцията на староскандинавските дифтонги са разнообразни. Що се отнася до <ei>, несъмнено просто на норвежко влияние се дължат спорадичните транскрипции с <ай> като Айрик за Eiríkr, Лайф за Leifr, Айнар за Einarr (но Свейн за Sveinn в същата публикация, вероятно поради англицизирания вариант Sweyn), Вестайн за Vésteinn, Адалстайнсфостре за Aðalsteinsfóstri – въпреки че, както видяхме, теоретично са възможни филологически обосновки за подобен избор. Тук решаваша е утвърдилата се в българската норвежистика традиция норвежкия дифтонг /æj/ да се предава с <ай>. При дифтонга <au> най-драстично влияние върху транскрипциите оказва съвременният исландски, в който произношението му се е променило до /øj/ (или по-точно /øɥ/). Така получаваме например Ньойд като предаване на името на руната Nauð (също и нарицателно „нужда“); може би по естетически причини понякога са предпочитани варианти като Ойдур за Auðr вместо очакваното в този случай *Йойдур. Що се отнася до <еу>, вече

споменахме английското и новоисландското влияние в полза на избора на транскрипция с <ей>; в норвежка традиционна адаптация дифтонгът често се предава с /øу/, което в общи линии отговаря на реконструираното произношение и предопределя транскрипция като Йойстайн за Eysteinn през норв. Øystein, за разлика от Аюстейн в Минков 1989). При заемане със запазен староскандинавския правопис в норвежкия обаче може да настъпи объркване, например норв. Eуolf от Eуjolfr се произнася с /æj/ (изненадващо срещаме обаче транскрипцията Ойолф). Най-сетне, следва да се има предвид, че дифтонгите са подложени на опростяване до монофтонги в източноскандинавските езици шведски и датски (/ei/ дава /e:/, а /au/ и /ey/ – /ø:/). Това може да се отрази на традиционните адаптации на староскандинавски названия в тези езици – например на шведски Erik за Eiríkr, Frö за Freyr, Ödhumla за Auðhumla.

При дифтонгичните съчетания с първи член /j/ възникват същите проблеми, както и при транскрипцията на много други езици. Отдавна е прието, че в транскрипцията на български в началото на думата и след гласна /ja/, /ju/, /jo/ и /je/ се изразяват от <я>, <ю>, <йо> и <йе>, а когато /j/ следва съгласна, съчетанията /ja/, /jo/, /ju/ се предават съответно с <я>, <ьо>, <ю>, докато съчетанието /je/ или не се предава, или евентуално се изразява от <ие>.¹³ При /jo/, /jo/ и /ju/ това за съжаление води до съвпадение с транскрипциите на монофтонгите /ø/ и /y/. Докато в Минков (1989) се използва обичайният подход за предаване на такива съчетания, в Минков (2002) и някои публикации на други автори те вместо това се предават като съчетания от гласни с предходно <и>: <иа>, <ио> и <иу> (Ниордр за Njǫrðr, Фиалар за Fjalar, Гиуки за Gjúki). Това наистина запазва чисто формален графичен контраст с /ø/ и /y/, но с цената на значителна неяснота за произношението – у носителя на български език се създава погрешното впечатление, че изразената от <и> гласна е сричкообразуваща и че става въпрос за две отделни срички. Има и опасност върху /и/ да се постави ударение с оглед на обичайното правило за ударение върху първата сричка в староскандинавския. Факт е, че съчетания от типа /CjV/ се възприемат от носителите на български практически идентично на българските съчетания с мека съгласна, предавани от <Ся>, <Сьо>, <Сю> (а впрочем напоследък често се изказва и становището, че всъщност и в българския език са налице именно такива съчетания – напр. Чой 1999, Игнатова-Цонева и Баева 2009). Един възможен исторически аргумент в полза на такива транскрипции е фактът, че в много случаи ударението действително е било върху първия компонент от дифтонга през езикови периоди, предшествващи този, който е отразен в нормализирания правопис: съчетанията /j/ + V са възниквали например поради контракции на ударени предни гласни със следваща задна гласна (/’e:.a/, /’e:.o/ и т.н.), поради т.нар. пречупване на гласна /e/ през преходен етап с падащи дифтонги от тип [’eə] и [’eɔ] и като рефлексии на прагерманския падащ дифтонг *eu. Стари произношения от периода преди контракцията понякога се проявяват в староскандинавската поезия. Все пак с оглед на ориентацията към класическия староисландски обобщаването на тези архаични варианти не изглежда желателно като общ подход към транскрипцията на староскандинавския.

В тази връзка можем да споменем и съчетания като Фрейя вместо Фрея (или Фрьоя) за Freyja; наистина тук в староисландското име е налице последователност от два звука, предавани на български с /j/, а именно вторият компонент на дифтонга /øу/ и съгласната /j/; това обаче не променя факта, че двойна съгласна /jj/ не е възможна в българската фонологична система, така че графичното съчетание от <й> и <я> е безпредметно, точно както и предаването на двойни съгласни с <кк>, <тт> и т.н.

Най-сетне можем да се спрем на въпроса за гласните в неударените окончания. В староскандинавските неударени срички се наблюдава опозиция само между три гласни фонеме без разлика в отвореността. Както в нормализирания староисландски правопис, така и в съвременния исландски те са обозначавани от графемите <a>, <i> и <u>. В по-ранните староисландски ръкописи обаче вместо <a>, <i> и <u> се наблюдават графемите <a>, <e> и <o>. На практика произношението вероятно е било промеждутъчно. В континенталните скандинавски езици, които изобщо запазват до днес историческия контраст между тези три гласни, след период на вариация, следваща различни сложни закономерности, в крайна сметка се налагат също вариантите <a>, <e> и <o> (а в случай на по-нататъшна редукция и трите гласни се заменят от <e>). Това се проявява в традиционните адаптации на шведски и норвежки: Snorre за Snorri, Loke за Loki, шв. Oden за Óðinn, и т.н. Отново част от тези ефекти достигат и до някои български транскрипции: Снуре за Snorri, Фруде за Fróði, Скуле за Skúli, Скаде за Skaði, Гюлфе за Gylfi, Бярне за Bjarni, Карлсефне за Karlsefni и т.н. Както стана ясно, всъщност подобни вокализации биха могли да се обосноват и исторически, но все пак ориентацията спрямо нормализирания правопис ги прави нежелателни.

В староскандинавския език изобилстват силно маркирани краесловни съчетания от типа /Cr/, където С е съгласна със степен на сонорност, равна или по-малка от тази на /r/: напр. Baldr (въпросът за сричковата структура на тези форми в случая не е от значение). Българската фонотактична система не позволява такива образувания; във всички разклонения на северногерманските езици те също по-късно са били неутрализиращи чрез епентезата на т.нар. гласна svarabhakti преди /r/. В исландския тази роля е изиграла гласната /u/, която се налага между XII и XIV век и впоследствие се измества напред до [y]: Baldur (Шулте 2003а: 889, 2003б: 1089). В континенталните скандинавски езици това е /e/ ([ə]): Balder (още през XIII век – Риад 2003а: 901, Шулте 2003б: 1084). При българска транскрипция съществуват няколко възможности. Традиционният и обикновено препоръчван подход за подобни ситуации е да се използва епентетична гласна „ъ“ – ср. Сартър, Хайдър и т.н. Това би дало варианта *Балдър, който е сравнително приемлив и се появява спорадично (напр. Тангниостър за Tanngnjóstr). Въпреки това широко се прилага друг подход, при който адаптация към българския фонотаксис просто не се прави: Сартр, Хайдн, съответно Балдр. Това е и подходът в Минков (2002): напр. Ниордр. Очевидно е, че тези съчетания, макар и най-точно отразяващи произношението на езика-източник, са крайно трудно произносими и неестествени за носители на български, а при това повечето староскандинавски текстове са много наситени с имена, които ги съдържат: Сигурдр, Брюнхилдр, Сванхилдр, Сигмундр, Хундингр, Хагбардр, Хервардр, Ейолвр/Йойолвр, Алвр, Йормунрекр, за да вземем само някои примери от „Сага за Волсунгите“. Компромисен вариант е да се използва някоя от развилите се в скандинавските езици епентетични гласни – така в по-ранните преводи на Минков (1989) се използва исландската <u>: Балдур. Тук обаче отново проблем е националната ограниченост на такова решение, при което специфично исландска епентетична гласна се използва за датски и норвежки крале като „Харалдур Синия Зъб“ и „Ейрикур Кървавата Секира“. Същият недостатък има и спорадичното възприемане на традиционната континентално-скандинавска епентетична съгласна /e/ (Балдер, Хьодер за Hǫðr, Фолквангер за Folkvangr), която впрочем в тази позиция в повечето диалекти се реализира повече или по-малко като [ə]. Най-често съществува обаче и пета възможност, която се е утвърдила както в англоезичната, така и в рускоезичната транскрипция на староскандинавския. Трябва да се има предвид, че в огромното мнозинство от случаите /r/ в тази позиция представлява окончанието за именителен падеж, единствено число на силното склонение от мъжки род. Затова останалите падежни форми на тези имена не съдържат -r, а формата за

винителен падеж представлява голата основа без това окончание: напр. и.п. Haraldr – в.п. Harald, р.п. Haralds, д.п. Haraldri; и.п. Njǫrðr – в.п. Njǫrð и т.н. Така обща за всички граматически форми на лексемата е всъщност именната основа без окончанието /-r/. В историята на континенталните скандинавски езици това окончание е отпаднало и фактически е била обобщена старата форма за винителен падеж, поради което съвременните форми на имената и традиционните адаптации не съдържат окончанието: Harald, Njord. По същия начин съществува стабилна традиция при транскрипция исторически идентичните окончания за именителен падеж мъжки род единствено число в езиците на класическата Античност да се изпускат: Юлий за Iulius, Плутарх за Πλούταρχος (този принцип се прилага активно в руския и българския, а следите от по-ранното му използване личат и в западни езици като английски и френски). Можем да добавим, че повтарянето на окончание като -ур, -ър или дори -р при множеството от личните имена създава впечатление за монотонност, което отсъства в оригинала, където окончанието носи граматическа информация. Всичко това дава основание окончанието просто да се изпуска: тази практика е приета в руската транскрипция, както и в традиционната английска адаптация (с изключение на някои издания, които направо използват нормализиран староисландски правопис) и би могла с добър резултат да се възприеме и у нас (толкова повече, че той вече е представен в литературата на български, макар и най-вече несъзнателно, поради копиране на континентално-скандинавски или английски образци). Друг въпрос е дали при такъв избор трябва да се подходи изцяло последователно. Малко по-особен случай виждаме при някои съществителни от женски род с прагермански *ijō-основи, при които в именителен падеж също е налице окончание -r; това е много обичайно при женски собствени имена, напр. Brynhildr, Hallgerðr. Изглежда уместно по подобие на мъжките имена и тук -r да се изпуска в транскрипцията (Брюнхилд, Халгерд), въпреки че тук този подход вече не намира допълнителна подкрепа във формата за винителен падеж, който не представлява гола основа, а получава окончание -i. По-съмнително е дали е добре да се отстрани именителното окончание дори в случаите, където то не противоречи на фонотактичните правила на езика-приемник – т.е. дали Grettir, Sverrir, Fafnir, Freygr да останат Гретир, Сверир, Фавнир, Фрейр/Фрьойр или да се адаптират до Грети, Свери, Фавни, Фрей/Фрьой. Традиционните адаптации в континенталните езици и особено в норвежкия отразяват тази промяна в историческото си развитие (Grette, Sverre, Fåvne или Fafne, норв. Frøu, шв. Frö или Frej, норв. Ту за Týr), но английските и руските транскрипции (с някои изключения) обикновено запазват /-r/. По-скоро вторият вариант е за предпочитане, защото това позволява да се избегне съвпадането на окончанието с имена от мъжки род от слабото склонение като Снори (от Snorri). За малобройните случаи, когато /r/ не е окончание, а част от основата, както в случая с Baldr (в.п. Baldr, д.п. Baldrri и т.н.), изпускането на /r/ е изключено. Тогава може да се избира някой от споменатите по-рано варианти, измежду които бих се спрял на звуково адаптирани форми като Балдър.¹⁴

Аналогичен проблем възниква и с други сонорни съгласни: за Niflheimr срещаме Нивлхеймур, но и Нифелхейм по подобие на шведското Nifelheim с епентетично /e/.

Що се отнася до съгласните, преди всичко трябва да се отбележи, че в староскандинавския език, както и в повечето съвременни северногермански езици, съществуват удвоени съгласни, учленявани с два пъти по-голяма продължителност от единичните. В българския език фонологичен квантитет на съгласните не съществува и затова е прието дължината на съгласните от езици-източници като италиански, фински, шведски и норвежки да не се изразява в транскрипциите. Въпреки това в някои

публикации срещаме спорадично транскрипции с двойни съгласни като Уннур за Unnr, Блоудуххатта за Blóðughadda и т.н.

От съгласните графеме не представляват проблеми <m>, <r>, <v> и <þ> и <ð>, които редовно се транслитерират съответно с <м>, <р>, <в>¹⁵, <т> и <д> (последните две съгласни са общоприети съответствия на [θ] и [ð] напр. при транскрипцията на английския). Трудности създават най-вече следните графеме:

1. <f>: в средисловие и краесловие (преди всичко след гласна или сонорна съгласна), освен при удвояване, тази графема изразява звука [v], освен ако не е подложена на частична регресивна асимилация от следваща беззвучна съгласна.¹⁶ Този правопис се дължи на озвучаването на историческото /f/ в тези позиции, въпреки че в много случаи така изразеното [v] е рефлекс на историческо /b/ ~ /β/, а не на /f/. В резултат на непознаване на тази особеност и прилагане на обичайното произношение на латиницата в английския и в други езици получаваме български транскрипции като вече едва ли не придобилите гражданственост Олаф за Óláfr и Лейф за Leifr, както и Торолф за Þórolfr, Рафн за Rafn, Сиф за Sif, Гюлфе или Гюлфи за Gylfi, „алфи“ за alfar, „нифлунги“ за niflungar, Карлсефне за Karlsefni, Фафнир за Fafnir и т.н. Впрочем, подобно на беззвучната лабиодентална съгласна [f], беззвучната дентална [θ] също не е могла да се появи след гласна или сонорна съгласна, освен поради асимилация, така че в ръкописите [β] в тази позиция често се използва като израз за звучната [ð], която в нормализирания правопис се изразява редувантно от <ð>: faðir или fafer равнозначно на faðir и т.н. В английска правописна адаптация също можем да срещнем <th> като предаване и на двата звука (редом с <d> за [ð]). Може би с това се обясняват твърде изненадващи транскрипции като „фатир“ и „мотир“ за faðir и móðir. Най-сетне, за <f> следва да се отбележи, че в новоисландски съчетанията [vl] и [vn], изразени от <fl> и <fn>, са били подложени на фортиция до /b/ и /bn/ (фонетично [pl] и [pn]); оттам и транскрипции като Ниплхеймур за Niflheimr, тапл за tafl.

2. <g>: тази графема е изразявала фонемата /g/, която обаче в средисловие и краесловие (преди всичко след гласна или ликвидна сонорна съгласна), освен при удвояване или след /n/, се е реализирала със своя алофон [ɣ] (звучна меконебна проходна съгласна). Проходният алофон няма съответствие на български и запазва достатъчно сходство с преградната реализация, така че може да се транскрибира като нея с <г>. Под влияние на следваща беззвучна съгласна обаче е вероятно той да се е обеззвучавал до [x], което е основната реализация на фонемата /x/ на български. Това дава основание за транскрипции като Берхтора за Bergþóra, Сихфус за Sigfúss, каквито срещаме при Минков (1989), макар че и запазването на <г> не би било недопустимо с оглед на принципа за съхраняване на единното предаване на фонемата. Няма основание обаче за транскрипция на *краесловното* <g> като <x> (напр. „форнюрдислах“ за fornyrdislag пак там); краесловното обеззвучаване на проходните съгласни е засвидетелствано едва в новоисландското произношение. Друг важен детайл е, че доколкото меконебните съгласни са развили твърдонебни (меки) алофони пред предни гласни (/k/ е преминавало в [ç], а /g/ в [j] с последвала фонемизация), вместо [ɣ] в такава позиция фонемата също се е реализирала палатално като [j]. Точното датиране на тази промяна е спорно, но отново липсата на точно българско съответствие и принципът за запазване на единно предаване на фонемата са основание да се запазва транскрипцията с <г>. В съвременния исландски в тези позиции наблюдаваме направо [j], което обяснява и транскрипции като „утлаи“ за útlagi.

3. <k>, <p>, <t> и , <d>, <g>: в новоисландския при преградните съгласни контрастът между беззвучни и звучни съгласни, отразен в правописа, е заменен от контраст между придихателни и непридихателни такива, като придихателните се характеризират с пре- или постаспирация според позицията в думата, а в определени позиции в южния диалект се стига до неутрализиране (Ауртнасон 2011 впрочем предлага анализ, според който придиханието вече е добило статус на сегмент).¹⁷ В повечето позиции това не се отразява в транскрипциите, понеже се отдава предпочитание на запазването на фонологичното съответствие, та било то и чрез известна фонетична неточност (същото важи за транскрипциите на други езици със сходно изразени фонологични опозиции като датски и китайски). Така например дори при ориентация към съвременния исландски не се срещат транскрипции като Кюнар и Кхаури (за Gunnar и Kári), а се изписва Гюнар и Каури, точно както от китайски се транскрибира „Дън Сяопин“, а не *Тън Сяохин. Но в някои случаи все пак тази промяна се проявява. Така например когато са удвоени, както и в съчетания с някои други съгласни, историческите беззвучни преградни се реализират като преаспирирани. Това води до транскрипции като Наухтфари за Náttfari и „-дохтир“ или „-дохтир“ за -dóttir. При удвоените исторически звучни преградни промяната се проявява като транскрипция с <p>, <t> и <k>, вероятно тъй като контрастиращите беззвучни съгласни в тази позиция се транскрибират като преаспирирани <xp>, <xt> и <xk>: Нидхьокур за Níðhoggr, Скекясон за Skeggjason, Икдраситл за Yggdrasil, Блоудуххатта за Blóðughadda (но не последователно Иктраситл, Плоудуххатта). Впрочем, съществува и по-рядък подход към транскрипцията на съвременния исландски език, при който дори в тези позиции контрастът се изразява чрез българските графеми за звучни и беззвучни съгласни: така в някои издания откриваме Сихфусдоутир за Sigfusdóttir, а Стърдлъосон за Sturluson, Хадългримсон за Hallgrímsson.

В тази връзка е уместно да се спомене и леницията на съгласните в слаби позиции (в края на сричката и в неударени срички), застъпена най-вече в датския език: тук не можем да се спираме подробно на този сложен, дълготраен и не изцяло последователно проведен процес, който може да се датира към XII и XIII век, но крайният му резултат може да се обобщи, грубо казано, като преход на единичните беззвучни преградни съгласни към звучни проходни, а на звучните проходни – към полугласни (Риад 2003а). Това обуславя отделни транскрипции като Удгорд (но не напълно последователно Удгор) за Útgarðr.

4. В норвежкия и шведския езици палатализацията на /g/, /k/ и /sk/ пред предни гласни и полугласната /j/, както и някои други звукови промени са произвели редица нови фрикативни съгласни; без да се спираме тук на фонетичните детайли, българската перцепция води до следните стандартни графемни съответствия при транскрипцията: <g> – <й>, <sk> – <ш>, <k> – <ш> за шведски и <x> за норвежки. Изненадващо е, че това сравнително рядко дава отражение в транскрипциите на старoisландски названия.

5. <l>, <n>: когато са удвоени, както и след /r/, тези сонорни съгласни през средноисландския период в повечето случаи са развили предходна предградна съгласна поради дисимиляция, така че днешните им рефлексии са /dl/ и /dn/ (фонетично [tn] и [tl], Шулта 2003б: 1089). Това води до транскрипции като Икдраситл за Yggdrasil, Няутл за Njáll, Егитл или Еитл за Egill, Хетлюланд за Helluland, Колбейтн за Kolbeinn, Торщейтн за Torsteinn, Снайбьортн за Snæbjørn, Бяртни за Bjarni, Стуртла за Sturla, Артнасон за Arnason и т.н.

6. <nd>, <ld>: обратно на дисимиляцията на /l/ и /nn/ в исландския, в норвежкия и датския езици при съчетанията /ld/ и /nd/ се наблюдава пълна прогресивна асимиляция до /l/ и /nn/ (в шведския това важи само за историческото /ld/, но за разлика от останалите езици асимиляцията е отразена в правописа). В резултат получаваме Харал за Haraldr, Рагнил (!) за Ragnhildr, Рагнвал за Rognvaldr (шведски владетел, чието име впрочем в съвременния шведски се изписва и произнася с /ld/) и т.н.

7. <z>: в старoisландския правопис тази графема обозначава африкатата [t̥s], изразявана на български от графемата <ц>. Във всички живи северногермански езици обаче графемата функционира просто като рядко и етимологически мотивирано обозначение на фонемата /s/ (в новоисландския африкатата е преминала в обикновен сибилант [s], преди самата графема да бъде отстранена от азбуката през 1973 г.) В резултат срещаме транскрипции като Гисур за Gizurr, Тиаси за Þjazi. От друга страна под влияние на нейната обичайна звукова стойност в английски, френски и славянските езици получаваме транскрипции с графемата <з>, изразяваща звука [z], който не съществува в който и да било северногермански език поне от староскандинавския период насам: напр. Тиаси и Тязи за Þjazi.

8. <s>: тази графема изразява единствено фонемата /s/. Както споменахме, съответстващата звучна съгласна [z] не съществува в староскандинавския (нито пък в неговите наследници) било като отделна фонема /z/, било като звучен алофон на /s/. Тъй като обаче в ред други езици, сред които най-широко познатите западногермански и романски такива, <s> между гласни изразява фонемата /z/, срещаме транскрипции като Игдразил за Yggdrasill, Квазир за Kvasir, Лифтразир за Lífþrasir, Глезир за Glæsir. В някои от тези езици, а също и в българския език имаме и асимиляция по звучност към следваща звучна съгласна: Азгард за Ásgarðr. Съществува обаче и друг източник на вариации в транскрипцията на /s/. Доколкото в съвременния исландски, както и в староскандинавския, посталвеоларни сибиланти като /ʃ/ не съществуват (Árnason 2011: 107), фонемата <s> може да има широк спектър от артикулаторни и акустични реализации и на моменти дори да се доближи перцептивно до шушкава съгласна. Този факт обикновено не се споменава в научните описания и в учебните материали, тъй като явлението проявява значителна индивидуална вариация, а не се формулират отчетливи дистрибуционни правила, определящи степента на „шушкавост“. Ситуацията може да се сравни с тази в гръцкия, кастилския испански, финския и други езици. Затова надали дори за съвременния исландски има смисъл да се транскрибира /s/ с <ш>, и то само в една част от съдържащите фонемата думи, както това се прави напр. в транскрипции като Щуртлюсон за Sturluson, Швалин за Svalinn, Торстейн за Torsteinn, Лъошаватн за Ljósavatn, „шwart-“ за svart-, „-щадир“ за -staðir. Изглежда, че има особена тенденция към такива транскрипции пред друга съгласна; можем да отбележим, че в немския език именно в такива съчетания безспорно фигурира фонемата /ʃ/, която е ясно разграничена от /s/.

9. В норвежкия и шведския езици съчетанията между /r/ и следваща дентална съгласна поражда ретрофлексни съгласни. Това редуване има отражение в българските транскрипции само при /s/, чийто продукт при ретрофлектиране ([ʃ]) се предава с <ш>. Спонтанното ретрофлектиране на /l/ до [ʃ] в по-новото източнорвежко произношение през XX век води до асимиляция на предходно /s/, пораждайки съчетанието [ʃʃ]. Това виждаме в транскрипцията Шлембедакн за Slembidjárn.

10. Всички звучни проходни съгласни са подложени на краесловно обеззвучаване в новоисландския ([ð] > [θ], [ʏ] > [x], [v] > [f]), най-вече в края на фразата. Това води до транскрипции като Халвейх за Hallveig, Химинбьорх за Híminbjörg, вероятно също и „ховут“ за hofuð при Минков (1989; пак там обаче откриваме напр. „хравнагуд“ без обеззвучаване за hrafnaguð); при <f>, напротив, обеззвучаване при Минков не е отразено, напр. Лийв, а не *Лийф за Líf, а при повечето други автори е трудно да различим евентуалния му ефект от този на обикновената транслитерация. Тук би могла да се отнася и транскрипцията Митгард за Miðgarðr в някои издания.

11. Ларингалната проходна [h], изразявана от графемата <h>, се изразява на български от <x>. В Исландия, с изключение на някои области, през втората половина на XVIII век съчетанието /hv/ започва да се произнася като /kv/ (Шулте 2003б: 1089). Това е отразено в транскрипции като Квергелмир за Hvergelmir.

Струва си да споменем и един факт из сферата на морфологията; скандинавските названия често представляват сложни думи, съдържащи падежни форми, обикновено първи членове в родителен падеж. Един произтичащ от това проблем е елементарната невъзможност за неосведомения преводач да идентифицира формата за именителен падеж на лични имена в родителен падеж: напр. Heiðreks saga се оказва „Сага за Хейдрекс“ вместо за Хейдрек, Hervarar saga се оказва „Сага за Херварар“ вместо за Хервор (Hervor). Друга трудност се дължи на факта, че аломорфът за родителен падеж може да бъде заменен или изобщо изчезнал в традиционните адаптации на други скандинавски езици, в които впрочем поради разпада на падежната система той е добил статус на свързваща морфема (интерфикс). Аломорфът за родителен падеж -ar е заменен със -s, така че напр. Hákonarson става Hákonsson на норвежки. На шведски окончанията, състоящи се от гласни, най-често са синкопирани, което се проявява в предаването на Vanahéimr като Vanheim или Vanhem на шведски. В английския подобни сложни думи нямат свързващи морфемни, така че е възможно падежните окончания да отсъстват в адаптациите: Utgard-Loki за Útgarda-Loki. Отново тези адаптирани форми се отразяват в транскрипциите: Хоконсон, Ванхейм, Утгард-Локи.

Най-сетне, в редки случаи и цели частично преведени на езика-посредник имена биват цитирани като староскандинавски названия: Селингсдейл през английски вместо Селингсдал (за Sælingsdalr в Исландия), може би Холбьорн за Hallbjörn през английски вместо Халбьорн и съвсем драстичното „Лихталфхейм“ през немски вместо Льосалвахейм за Ljósalfaheimr. От такъв род е и транскрипцията „Валфадер“ за Valföðr „баща на загиналите (в бой)“ (през шведското Valfader; едносричната форма föðr, обичайна в сложни думи на исландски, отсъства в шведския) и Летфуд за Léttfeti „лекокрак“ (през датското Letfod).

Отделен факт, достоен за съжаление, е много често срещаната, ако не и преобладаваща непоследователност дори в рамките на един и същи текст, а понякога и при един и същи транскрибиращ. В една и съща публикация откриваме Лайф, но Свейн, Олав, но Улф, Снайбьортн, но Кетилбьорн, Тюр и Гюлви, но Имир и Игдрасил, Брюнхилд, но Ингви, Инглинги, Сигни и Ангантир, Гилвагининг с едно <н>, но Уннур с две, Хелги, но Бярне и Карлсефне, Тримюр, но Уннур, Миймир, но Лиф, Хакон, но Хорфагер, Халфдан, но Нивлхейм, Хермод и Хролф с изпускане на -r, но също и Балдур с епентетично <u>, и Тангниостър с <ъ>, и „сейдр“ с -г без епентетична гласна и т.н.

Разбира се, невъзможно би било да се изложи изчерпателен списък на езиковите промени, които могат да се отразят в транскрипциите; това би означавало на практика

да се напише история на скандинавските езици. Все пак тук бяха засегнати най-характерните и често срещани влияния, дължащи се на историческото развитие на северногерманските езици след периода на класическия староскандинавски език. Коректната транскрипция на староскандинавски собствени и нарицателни имена изисква специализирани филологически познания в областта, но горното изложение би трябвало да даде общи насоки за всеки начинаещ в нея. То също би трябвало да помогне за идентифицирането на транскрипции, възникнали в резултат на един или друг подход към проблема, и да позволи на интересувашите се да си обяснят съществуващата вариация в транскрипциите на едни и същи названия. Това от своя страна може да представлява и една малка крачка към евентуалното бъдещо стандартизиране на транскрипцията от староскандинавски на български език.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин и Вългенов 1974:** Андрейчин, Л., М. Вългенов (съст.). *Изговор и транскрипция на чужди имена в българския език*. Изд. „Наука и изкуство“, София, 1974.
- Ауртнасон 2005:** Árnason, Kristján. *Íslensk tunga I. Hljóð*. Almenna bókafélagið, Reykjavík, 2005.
- Ауртнасон 2011:** Árnason, Kristján. *The Phonology of Icelandic and Faroese*. Oxford University Press, 2011.
- Бандле и др. 2003:** Bandle, Oskar, Kurt Braunmüller, Ernst Hakon Jahr, Allan Karker, Hans-Peter Naumann and Ulf Teleman. (ed.) *The Nordic Languages: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages 1–2*. Walter De Gruyter.
- Бьодварсон 1996:** Bǫðvarsson, Árni. *Íslensk orðabók*. 2. útgáfa, aukin og bætt. Mál og menning, Reykjavík.
- Весен 1941:** Wessén, Elias. *Svensk språkhistoria* 1–3. 1969.
- Данчев 2010:** Данчев, Андрей. *Българска транскрипция на английски имена*. Четвърто издание. Изд. „Изток-Запад“, София, 2010.
- Иверсен 1973:** Iversen, Ragnvald. *Norrøn grammatikk*, 7. utg. Aschehoug, 1973.
- Игнатова-Цонева, Баева 2009:** Игнатова-Цонева, Димитрина, Десислава Баева. Палатални или смекчени са българските съгласни? В: *Научни трудове на Русенския университет – 2009*, том 48, серия 6.3.
- Кънчев 2000:** Кънчев, Иван. *Българска транскрипция на испански имена* (Справочник). Изд. „Хейзъл“, 2000.
- Ралф 2003:** Ralph, Bo. Phonological and graphematic developments from Ancient Nordic to Old Nordic. В: Бандле и др. 2003, стр. 703–718.
- Риад 2003а:** Riad, Tomas. The morphology of Old Nordic II: Old Swedish and Old Danish. В: Бандле и др. 2003, с. 896–910.
- Риад 2003б:** Riad, Tomas. Phonological developments from Old Nordic to Early Modern Nordic III: Swedish. В: Бандле и др. 2003, т.2, с. 1102–1115.
- Скаутруп 1944:** Skautrup, Peter. *Det Danske Sprogs Historie I–V*. København 1944–1970
- Стеблин-Каменски 2002:** Стеблин-Каменский, М. И. *Древнеисландский язык*. 2-ро издание. Едиториал УРСС, 2002.
- Торп и Викьор 2000:** Torp, Arne, Lars S. Vikør. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 2000.
- Форлюн 2004:** Faarlund, Jan Terje. *The Syntax of Old Norse*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Хансен и др. 1975:** Hanssen, Eskil, Else Mundal, Kåre Skadberg. *Norrøn grammatikk Lydlære, formlære og syntaks i historisk framstilling*. Oslo, Bergen, Tromsø. Universitetsforlaget, 1975.
- Хауген 2006:** Haugen, Odd Einar. *Grunnbok i norrønt språk*. 3. opplag. Gyldendal Akademisk Forlag.
- Хелгасон 2002:** Helgason, Pétur. *Preaspiration in the Nordic Languages: Synchronic and diachronic aspects*. PhD dissertation. Department of Linguistics. Stockholm University, 2002.
- Чой 1999:** Чой, Куон Джин. Фонологичността на признака Мекост в съвременния български език. *Български език и литература*, 1999, № 2–3.
- Шулте 2003а:** Schulte, Michael. The phonological systems of Old Nordic I: Old Icelandic and Old Norwegian. В: Бандле и др. 2003, с. 882–895.
- Шулте 2003б:** Schulte, Michael. Phonological developments from Old Nordic to Early Modern Nordic I: West Scandinavian. В: Бандле и др. 2003, с. 1081–1096.
- Якобсен 2013:** Jacobsen, B. *ONP : orthographic norm*. University of Copenhagen http://onp.ku.dk/english/onp_access/orthography/

ПОЛЗВАНИ ИЗДАНИЯ:

- Бинс, Алан.** *По пътищата на викингите*. Изд. „Георги Бакалов“, 1984.
- Бояджиев, Цочо.** *Ноцта през Средновековието*. Изд. „Софи-Р“, 2000.

- Вълчев, Георги** (ред.). *Северни морски новели – Дания, Исландия, Норвегия, Финландия, Швеция*. Изд. „Георги Бакалов“, 1978.
- Грънчаров, Христо** (съст.). *Митове и легенди на скандинавските народи*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1992.
- Гуревич, Арон**. *Эдда и сага*. Наука, 1979.
- Гюзелев, Васил, Владимир Старирадев и др.** (ред.). *Снори Стурлусон и корените на нордската книжовност* : материали от международната конференция, проведена в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, 14–16 октомври 2002. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2004.
- Камбъл, Джоузеф**. *Западна митология*. Рива, 2005.
- Клемънтс, Джонатан**. *Кратка история на викингите*. Уникорп, 2009.
- Колев, Константин**. *Нордска митология*. ИК Колинс–5. 2008
- Минков, Михаил** (прев.). *Староисландски саги и митове*. Народна култура, 1989.
- Минков, Михаил** (прев.). *Съдба не се сменя. Викингска поезия*. Хемус груп, 2002.
- Петрик, Фриц**. *Норвегия: от наченките до наши дни*. Рива, 2010.
- Петрухин, Владимир Яковлевич**. *Мифы древней Скандинавии*. Астрель, 2011.
- Светланова, Юлия** (съст.). *Скандинавска митология*. Литера прима, 1995.
- Северин, Тим**. *Викинг. Синът на Один*. Сиела, 2005.
- Симеонова, Лиляна**. *Скандинавската експанзия и Западът: края на VIII – 60-те години на XI в.* Парадигма, 2008.
- Стюрлусон, Снуре** (sic). *Саги за кралете на Севера*. Военно издателство, 2003.
- Толкин, Дж. Р. Р.** *Легенда за Сигурд и Гудрун*. Сиела, 2014.
- Финдайзен, Йорг-Петер**. *Дания: От наченките до наши дни*. Рива, 2007.
- Христова, Светла**. *Словата на бог Один*. Шамбала, 2001.
- Хяулмарсон, Йон** (sic). *История на Исландия от заселването до наши дни*. Рива, 2007.
- Чанкова, Яна, Айгир Сверисон** (прев.). *Предсказанието на Пророчищата*. Роборид, 2013.
- Lindow, John**. *Norse Mythology: A Guide to the Gods, Heroes, Rituals, and Beliefs*. Oxford University Press, 2001.

ВЛАДИМИР НАЙДЕНОВ (главен асистент, доктор по скандинавистика) е преподавател в катедрата по германистика и скандинавистика на СУ „Св. Климент Охридски“. Преподава историческа граматика на скандинавските езици, фонетика, морфология, синтаксис, лексикология и словообразуване на норвежкия език и сравнителна граматика на скандинавските езици. Научните му интереси са в сферата на историческото и съпоставителното езикознание и на фонетиката и фонологията. Автор на изследвания и публикации по въпросите на скандинавското езикознание.

VLADIMIR NAYDENOV (Senior Assistant Professor, PhD) is a lecturer in the Department of German and Scandinavian Studies at St. Kliment Ohridski University of Sofia. He teaches courses in Nordic language history, Norwegian phonetics and phonology, morphology, syntax, lexicology and word-formation, and Nordic contrastive linguistics. His areas of research include historical and contrastive linguistics, phonetics and phonology. He has authored various studies and publications within the field of Nordic linguistics.

sanggigmen@yahoo.com

БЕЛЕЖКИ

¹ Обикновено в българската скандинавистика за предаване на дат. и нор. nordisk, шв. nordiska се използва терминът „нордски“, а не „скандинавски“. Причината за това е, че

даденото прилагателно, както и мотивиращото го съществително Norden, се отнася до т.нар. Нордски ареал, който включва не само страните от географския регион Скандинавия (дат. Skandinavien, англ. Scandinavia), а и Финландия и Исландия. Но тази обосновка няма отношение към термини като oldnordisk и fornordiska, защото те не обозначават „общия прародител на езиците на Нордския ареал“. Такъв общ прародител не съществува, доколкото националният език на Финландия, както и този на датската автономна област Гренландия, не произлизат от староскандинавския и нямат никакво родство с него. Затова тук за дадения диалектен континуум предпочитам да използвам термина „староскандинавски“ (доколкото дадените езици произхождат от Скандинавия). Напълно точно, но твърде тромаво название би било „старосеверногермански“.

² Горната граница на периода, за който терминът „староскандинавски“ е уместен, варира между различните езикови области. Така например датският език още през XII век претърпява такива драстични структурни промени, че следва да се разглежда като отделен от староскандинавския (въпреки причисляването му към периода „Old Nordic“ в Бандле и др. 2003, което може да се обоснове по-скоро хронологично). Шведският език поне през периода на руническия шведски (шв. runsvenska), продължил до началото на XIII век, все още може да се смята просто за „източен староскандинавски“ диалект (шв. fornöstnordiska, англ. Old East Norse); но и следващият етап на класическия старошведски до последната четвърт на XIV век също не се отдалечава драматично от староскандинавския в структурно отношение. За норвежкия език се приема, че староскандинавският период продължава приблизително до средата на XIV век, когато започва среднонорвежкия период; пак тогава започва и т.нар. средноисландски етап в историята на исландския език.

³ Така например в различни публикации на български откриваме името на един и същи норвежки владетел, живял от 1204 до 1263, ту с транскрипция на съвременното норвежко произношение като Хокон Хоконсон (при норвежки източник), ту със съвременно исландско произношение като Хаукон Хауконарсон (при исландски източник), докато реалното историческо произношение с дълги ударени гласни може да се предаде като Хакон Хаконарсон. Един и същи датски владетел, живял през X век, се открива като Харал Синия зъб (при датски източник) или като Харалдур Синия зъб (при исландски източник), докато той самият вероятно би произнесъл името си приблизително като [ˈharaldr] (или евентуално [ˈharaldz]), т.е. „Харалдр“ или „Харалдр“. Читателят на български публикации трябва да открие сам, че Гюлви, Гилви и Гюлфе са една и съща личност, както и Лейвур, Лейф и Лайф, Олаф, Олав и Олавур, Торстейн и Торсейтн, Егир и Айгир, Ерик, Айрик и Ейрикур, Нял и Няутл, Фрей, Фрейр и Фраур, Юмир и Имир, Балдер и Балдур, Гицур и Гисур, Скули, Скуле и Скуле, Борд и Баурдур, Йойстайн и Аюстейн и т.н. В някои случаи това дори води до крайни решения: например преводачът на „Западна митология“ на Джоузеф Камбъл (2005) се е видял принуден просто да привежда без коментар по няколко алтернативни варианта за транскрипции, срещани в различни български публикации: „Хрюмур/Хрюм“, „Юмир/Имир“, „Бури/Бюри“.

⁴ Така например едва ли някой би приел за уместно българската форма на името на Юлий Цезар да бъде „поправена“ чрез замяна със съвременното италианско произношение „Джулио Чезаре“ (или с формите в останалите езици-наследници на латинския – исп. Хулио Сесар, фр. Жул Сезар и т.н.), или пък името на митичния основател на Атина Тезей да бъде „коригирано“ до съвременния новогръцки изговор „Тисевс“, това на философа Хераклит да стане Ираклитос и т.н. Друг въпрос е, че утвърдените български системи за транскрипция на латински и старогръцки отразяват сложната история на класическата филология и също не предават напълно последователно произношението на тези езици през „класическата“ епоха.

⁵ Очевидно такъв е случаят с имената от сферата на общоскандинавската митология като Один, Тор и т.н., общи юридически термини и т.н. Друг пример е Ерик Червения (т.е. „Рижия“), основателят на скандинавската колония в Гренландия, който е роден в Норвегия, а прекарва по-голямата част от живота си в Исландия. Съответно срещаме името му като Айрик Червения в публикации с норвежка тематика и като Ейрикур Червения в такива с исландска тематика, макар че и двата варианта значително отстъпват по честота пред утвърдената международната традиционна транскрипция с опростяване на дифтонга (ср. стандартната латинизация Ericus).

⁶ И двете се базират предимно на фонологичната система, засвидетелствана от т.нар. Първи граматически трактат от XII век, но без някои особено архаични езикови особености като носови гласни и фонологични контрасти между дългите <ǫ> /ɔ:/ и <á> /a:/ и между късите <ę> /æ/ и <e> /e/.

⁷ Въпреки че повечето съвременни автори (вж. напр. Торп и Викбор 2000 и Шулте 2003а) използват знака за полуотворена задна закръглена гласна /ɔ/, в таблиците си те я обозначават като отворена („ниска“), а и с оглед на произхода на гласната е логично поне нейната първоначална реализация да се е отличавала от /a/ само по закръглеността си. Единствено Ауртнасон (2005) изрично я нарича полуотворена.

⁸ В повечето случаи в източните скандинавски езици гласната е отстранена и заменена от /a/ поради аналогия в рамките на морфологичната парадигма на лексемата.

⁹ За английския език се прави изключение за дългото /i:/ и понякога за /u:/, предавани с <ий> и <уу>, но това може да се обоснове с осезаемо дифтонгизираното им произношение. Минков (2002) също използва <ий> (напр. Лийвтрасир за Lífþrasir, Вийдар за Víðarr). Този подход наистина позволява по-точното предаване на звученето на тези думи, но пък изглежда донякъде непоследователен предвид невъзможността да се предадат всички останали дълги гласни – отново можем да направим сравнение например с немския и чешкия езици, при чиято българска транскрипция такова изключение за /i:/ не се прави.

¹⁰ Между дългите и кратките гласни е имало и известни качествени разлики, като първите са били по-затворени, но това не може да бъде отразено в българската транскрипция (ср. транскрипцията на немския, шведския и норвежкия езици).

¹¹ Не може да не направи впечатление как въпреки утвърдилите се и филологически обосновани форми „ас“, „Один“ и „Тор“ периодично се предпочита произношение, което е възникнало в Исландия далеч след като вярата в тези божества е изчезнала. Отново наум идва една хипотетична „поправка“ на „Юпитер“ с италианското „Джове“, „Нептун“ с „Нетуно“, „Меркурий“ с „Меркурио“, „Марс“ с „Марте“ и т.н.

¹² В някои случаи дори дължината е вторично развита местна исландска характеристика, макар и появила се още в старoisландския и затова понякога срещана в нормализирания правопис: често така стоят нещата с дължините пред съчетания от /l/ и следваща съгласна: Ingólfr от по-ранно Ingolfr, Hjálmarг от по-ранно Hjalmarг. В други случаи дори новоисландският правопис не отразява вторично развилата се дължина и дифтонгизация, редовно пред /ng/, напр. в Аунгейя за Angeuja.

¹³ Употребата на <ь> пред <е> би била по-недвусмислена от <ие>, доколкото тя би избягнала тълкуване с две равнопоставени срички /i.e/, при което има и риск ударението да бъде сложено върху първата. За съжаление в съвременния български правопис такова графично съчетание, както и изобщо използването на графемата <ь> извън съчетанието <ьо>, обикновено не се смята за приемливо.

¹⁴ Същите аргументи важат за съчетания с /n/ и /l/.

¹⁵ В действителност <v> исторически съответства на полугласната /w/, като произношението с /w/ е характеризирало ранния староскандинавски (вж. напр. Хауген 2006: 14, въпреки учудващата употреба на знака /v/, и Форлюн 2004:8–9), а се е запазило и много по-дълго време в позиция между съгласна и гласна (Стеблин-Каменски 2002: 39–40). Това по принцип дава основание за евентуални транскрипции като Уолуспа за Vǫluspa, Уолсунги за Vǫlsungar, Уидар или Уийдар за Víðarr, Уафтруднир за Vafþrúðnir, Уили и Уе за Vili и Vé и т.н. Тъй като /w/ и в Исландия, и почти навсякъде на континента вероятно още в рамките на староскандинавския период, макар и сравнително късно, е била заменена от /v/ или /v/ в повечето фонологични позиции, не е неприемливо транскрипцията да продължава да използва <v> – толкова повече, че същият компромис е възприет в транскрипцията на ред други езици като латинския, ведическия санскрит и иврит.

¹⁶ Тук не разглеждам въпроса дали [v] в този случай е алофон на /b/ или на /f/. Същото важи за [ð], която поради аналогични звукови промени би могла да се разглежда като алофон както на /d/, така и на /θ/ (<þ>). Обикновено при синхронния анализ за верен се приема вторият вариант, подсказан и от правописа.

¹⁷ Стандартното схващане е, че тази промяна е настъпила през средноисландския период, т.е. между средата на XIV и XVI век (Шулте 2003б: 1089), въпреки че аспирацията несъмнено още в старoisландския, както и в почти всички съвременни германски езици, е била част от фонетичната реализация на контраста между звучни и беззвучни съгласни. Всъщност датата на тази промяна не е ясна, някои автори като Ауртнасон (2011) допускат базираният изцяло на аспирация контраст да е древна характеристика, присъща на пра-западноскандинавския (Proto-West Norse). Впрочем аргументът, че явлението се среща в няколко изолирани една от друга езикови общности и следователно трябва да е архаизъм, не е силен, защото по всичко личи, че тази промяна е естествена и би могла да се случи на няколко места независимо едни от други: подобно развитие явно лежи в основата на второто изместване на съгласните в немския език, наблюдава се в островните келтски езици, иранските езици и т.н. Ако все пак такава реализация е била обща за западнокандинавската област, то тя със сигурност е иновация с оглед на произхода на германските беззвучни и звучни преградни съответно от праиндоевропейските звучни и звучни придихателни, както и на факта, че /b/, /d/, /g/ имат звучни проходни алофони в поствокална позиция. Хелгасон (2002) убедително защитава становището, че в староскандинавския преаспирация на /p/, /t/, /k/ в медиална позиция не е била ограничена до геминатите и е била „ненормативна“, т.е. варираща според индивида и контекста, каквато тя е и в съвременния централношведски изговор; съответно той предполага, че контрастът трябва да е включвал и звучност на /b/, /d/, /g/ поне в тази позиция. Това също би означавало, че няма смисъл преаспирацията да бъде отразявана в транскрипциите, да не говорим пък за предаване на /bb/, /dd/ и /gg/ с беззвучни съгласни.